

PROČ MLUVIT O MOSTĚ?

MARTIN DORNBERG, Zentrum für Psychosomatik und Psychotherapie im Ärztehaus am St. Josef
skrankenhaus Freiburg; Institut für Philosophie, Albert-Ludwigs-Universität
Freiburg, Deutschland

DORNBERG, M.: Talking about the Bridge: What for?
FILOZOFIA 68, 2013, No 5, p. 419

The article deals with some aspects of Heidegger's essay *Building Dwelling Thinking* in a new and more performative way. It explores the *meaning* of two common *things* from the author's own lifeworld/*Lebenswelt* (a small ball he uses in psychotherapy and his stethoscope he uses as a medical doctor). Both *things* create living relationships between human beings, things and their environment. Things constructed by humans (such as bridges, balls and stethoscopes) take an active part in a never ending *performance of being*. The power of such things to create new and intense behavioural, perceptual and aesthetic experience was (among other themes) approached within the performance *Aspects of Text* which took place on October 29, 2012 in the theatre "Na zábradlí" in Prague and focused on the above mentioned text of M. Heidegger.

Keywords: *Building Dwelling Thinking* – Performative philosophy – Lebenswelt

V říjnu roku 2012 se v pražském Divadle Na zábradlí konal workshop s názvem „Aspekty textu“, jenž vycházel z Heideggerovy stati „Budovat bydlet myslet“ („Bauen Wohnen Denken“). Tento workshop se odehrál ve spolupráci s Univerzitou Karlovou, Filosofickým ústavem Akademie věd ČR v Praze a výzkumnou skupinou „mbody. Künstlerische Forschung in Medien, Somatik, Tanz und Philosophie e.V.“ („mbody. Umělecký výzkum v médiích, somatice, tanci a filosofii o.s.“). Performance, která byla výsledkem společného setkání, byla uvedena 29. října v Divadle Na zábradlí.

Zde publikovaný text reflektuje přípravné poznámky Martina Dornberga ze skupiny *mbody* na workshop k Heideggerově textu, stejně jako jeho podíl na výsledné performanci.

* * *

Proč mluvit o mostě? Nehovořili filosofové snad vždy o věcech?

Nesnažili se věci určovat, zkoumat, chápat je pojmy? Nevymezovali jejich identitu? Nesnažili se o jejich vědecké zmapování?

Upřednostňování tohoto přístupu vede k redukovanému porozumění našemu bytí-ve-světě. Nezohledňuje živoucí propojení lidí a věcí v prostředích lidských i nelidských. Heidegger naproti tomu vnímá věc jako „thing“ (Heidegger 1978, 147), jako místo shromažďování, jako něco, co umísťuje, poskytuje stanoviště. Z tohoto stanoviště generuje vlastní časovost, vlastní vztahy, vlastní dynamiky. Takto věc jako místo umožňuje prio-

ritní přístup k bytí-v-a-skrze-pohyb, k hybnosti. Pohyb (myslet) namísto vědy.

Věci jsou k dispozici jen tak, jak k nám za-cházejí, a to z toho, jak k sobě vážou zemi a nebe. Za-cházejí k nám jen jako z-běhlé; zacházení je zároveň při-běhle-zběhlé. Do tohoto zacházení a do věcí samých se vpisují způsoby běžného jednání.

Zpětně to otevírá vždy znovu nové možnosti jednání a zakoušení. Proto mluvíme o věcech, nás a světě a o našem zacházení a naší zkušenosti, a „povědomost věcí“ se vpišuje do této mluvy a našich textů. Mluví o tom. Rezonují.

Z tohoto důvodu mohou texty, když se dostanou „do pohybu“ a jsou „přeneseny na scénu“ (divadelně předvedeny), „být“ jiné, mohou jinak „hovořit“...

„Most se s ‚lehkostí a silou‘ klene a kýve nad řekou“ (Heidegger 1978, 146). BYTÍ mostu a naše „spolu-bytí-s-ním“ je určeno rezonancí, rytmem, vibracemi a vzájemným dotýkáním se, vzájemným po-hnutím a e-mocemi. Nás a most lze vnímat pouze jako něco pohnutě-pohnutého, roz-leh-lého a s pomocí a prostřednictvím pohybu a emocí, naladě-ně-určujícího, konajícího.¹

Ale most znamená víc. Most není pouze vybudován, vytvořen; ale sám spolu-tvoří a spolu-buduje. „Vpouští, přináší, shromažďuje, doprovází, nese, je připravený, drží, přijímá, dává volnost, poskytuje, vede, překlenuje, sbírá“ (Heidegger 1978, 146 n.), pomáhá bydlet.

Hranice mezi člověkem a věcí, mezi člověkem a světem nebo bytím se stávají dynamickými, živými a přesunují se; všichni zúčastnění jsou spojeni, jsou protahováni společně sdílenými prostory a vlastními časy, děleným a přerozdělovaným územím.

Je to jedna tkáň, jeden „proud“, a přesto v ní existují, navzdory vší vztahové propojenosti, rozdíly, distance, jinakost: „Most odděluje tuto a protilehlou stranu“ (Heidegger 1978, 146). Most „je“ „třetí tělesností“, v níž jsou bytí A nic, zjevování a mizení/odtah, společně obsaženy a podrženy, na-pjaty: „I tam, kde most řeku překrývá, schraňuje její proud pro nebe tak, že ho na okamžik vpouští do svého oblouku a vzápětí opět propouští“ (Heidegger 1978, 147).

Vše je na jedné jediné úrovni, na úrovni života/bytí. Zůstáváme věrní zemi, pohybu!

Když Heidegger hovoří o součtveří, o zemi a nebi, o božském a smrtelném, nemá na mysli jen náš prostor a náš čas, naše vlastní místo a naši chvíli. Zmiňuje naši konečnost a smrtelnost, ale ne pouze jako fakt, že jsme na cestě ke smrti; přitom připomínka této cesty je ještě v *Bytí a času* tím „nejbytotnější“ určením člověka („vždy již na cestě k poslednímu mostu“).

Heidegger se také ptá po tom, co spoluutváří nebe a božské, když „smrtelníci bytostně usilují o přesažení své každodennosti a nedostatečnosti, aby stanuli před božskou plností“ (Heidegger 1978, 147). Zabývá se otázkou posvátné plnosti, která je pro nás tím „jiným“, díky němuž v sobě nalézáme smír a celistvost, zdraví. Ptá se na to, co nám dává směr, napřímení a orientaci. Zcela tělesně: na ono „velké zdraví“, kterému nicméně Nietzsche

¹ Stern, odborník na kojenecký věk, hovoří o „afektech vitality“ (lehce/silně), fenomenolog Hermann Schmitz o gestacích pohybu, zužování a rozšiřování, napínání a nadouvání se.

rozumí trochu jinak než Heidegger. Plnost (popřípadě zdraví), po které toužíme, ale která není čistě v naší moci.

V tomto smyslu má budování, bytí, bydlení, jak Heidegger zdůrazňuje, zvláštní význam „ošetřování a pěstění“ (Heidegger 1978, 141) půdy, přírody, ale také našich staveb a výrobků. A Heidegger tento vztah opakovaně zdůrazňuje, když mluví o bydlení: mluví o volnosti, schraňování se a vyvarování se „škody a ohrožení“, o „míru“ (Heidegger 1978, 143).

A tento mír nepatří pouze (k) nám lidem, nýbrž je určen, přislíben a věnován také věcem, přírodě a jejich věcně obsažným určením a jejich změnám. Toto vše je také třeba šetrně schraňovat, nejde o pouhé zajištění ochrany před škodami, nýbrž o „naplnění“, nejen ve smyslu znovuvytvoření celku, ale o plnost jako ponechání celku: „když něco ponecháme jeho vlastní bytnosti, když něco navrátíme jeho vlastní bytnosti“ (Heidegger 1978, 143).

Jedná se zde o filosofii nebo *étos* „záchrany země“ (Heidegger 1978, 144), při níž zemi, věci a nás samé vždy znovu „ponecháváme ve volnosti vlastní bytnosti“ (Heidegger 1978, 144). Jde o zvuk, vůni, pohyb, o „záchranu“ a „naplnění“; a proto, aby bylo hájeno skryté, proto je třeba zakusit a založit bezpečnou schránu, „chránit součtveří v jeho bytnosti“ (Heidegger 1978, 145).

Tato ochrana se nezajišťuje jen z-běhlostí, za-bydlením, zdržováním se na místě, péčí, nýbrž také vý-stavbou, za-řizováním a z-řizováním. Stavění se však stává bydlením jen tehdy, pokud „schraňuje ve věcech součtveří“ (Heidegger 1978, 146). Ve věcech, které stavíme, je součtveří nebe a země, smrtelných i božských schraňováno, zpřítomněno, zpřístupněno a umístěno jiným způsobem než v nezhotovených věcech, totiž ukazujícím, vypovídajícím a nikoli nezvyklým způsobem. Teprve pokud je myšlením takový postoj vydobyt a vyjasněn, zpřístupněn a zaujat; a pokud opravdu DRŽÍ nás, věci a NAŠE MLUVENÍ A MYŠLENÍ O NICH, až tehdy hovoří Heidegger o mostě. Až v nové kapitole („II“).

„Most svým způsobem u sebe *shromažďuje* zemi a nebe, božské i smrtelné“ (Heidegger 1978, 147). Poskytuje tomuto vztahu stanoviště, to jest, věcně – materiální, ale také tělesný kontext, jeho „pro nás a s námi“. Jako stavba nese tento vztah, drží jej, dává mu setrvalost A TAK *pouze a jen svým vlastním způsobem* PŘISPÍVÁ ke shromažďování. Shromažďuje součtveří a přispívá ke shromažďování a k součtveří. Most chce, aby „s-ním“ a „skrze- něj“ byla pro nás země obyvatelnější, abychom na ní mohli bydlet a abychom na ní ve smyslu výše řečeného mohli žít plněji a zdravěji.

Most takto přináší sebe, SVÝM ZPŮSOBEM součtveří, mnohé i nás: „promlouvá“. Nejen vyslovovaná řeč, nýbrž i řeč věcí a „bytí v součtveří“ podle Heideggera drží a podporuje naše lidské tvoření, budování, bydlení a myšlení. Doma, v našem bytí se cítíme teprve tehdy, když se svěříme tomu, jak se domov zprvu dává, tomuto hledání domova prostřednictvím součtveří a věcí, když se podvolíme tomu, jak se domov dává. Bez takového sklonění se není žádná skutečná zkušenost, žádný skutečný vztah, žádný „svět“, jen nesvár a ne-místnost (Heidegger 1978, 140), nezvyklost.

Věci byly dříve, popřípadě (podle Heideggera) jsou i dnes často vnímány jako „nedostatečné“ (Heidegger 1978, 148) („nenadané“, „nuzné“), jako by byly zatíženy nějakým

nedostatkem. Ale věci, možná zvláště věci typu mostu, „shromažďují“ (Heidegger 1978, 148), vůbec poskytují „místo“ a „stanoviště“. Nabízejí a přibližují nám součtveří. Nejsou chudé, ale bohaté.

Proto se také věci nenacházejí v nuzném prostoru bez jakékoliv podstaty, nýbrž zakládají místa, vztahy, stanoviště, a takto plně získávají svou bytnost, SPOLEČNĚ se zemí a nebem, s božskými a smrtelnými. Naše tělesnost je ve svém vlastním jádru určená a spoluurčená právě tímto „společně“, jeho „vzájemností“, skrze vpuštění do součtveří a zapuštění se do něj.

I naše myšlení je v tom nejhlubším výrazem tohoto bytí-ve-vztahu. A myšlení v tomto smyslu je myšlením na tyto a z těchto vztahů; zamyšlením, rozjímáním. Poděkování a myšlenka. Pobývání u věci se tak „nikdy nevzdáváme“ (Heidegger 1978, 152).

Most a jeho místo „připouští a zřizuje součtveří“ (Heidegger 1978, 153). „Umístění jako připuštění a umístění jako zřízení patří dohromady“ (Heidegger 1978, 153). Opravdové budování přijímá pokyny, povzbuzení a měřítka od součtveří. „Budovy v sobě uchovávají součtveří“ (Heidegger 1978, 153) a jakékoli dílo v oblasti stavebnictví, všechny stavební techniky, každá architektura musí jako ochránkyně a strážkyně součtveří být vždy ve vztahu k bydlení, které ponechává a vpouští, z něj tvořit: „*Pouze budeme-li schopni bydlet, dokážeme budovat*“ (Heidegger 1978, 155).

Pouze pokud bude budování zahrnuto do součtveří a bude z jeho schrány přijímat základní tahy a vrstvy, je zachytávat, za-pojovat a s-pojovat, zůstane toto budování lidské. Musí zůstat „prostým“ (Heidegger 1978, 155). Budování i myšlení musí být zahrnuto do součtveří, ve vztahu k němu, vpuštěné do jeho obydlí. Musí mu náležet, naslouchat, slyšet ho a náležet mu. Ještě je třeba naučit se „budovat z bydlení a pro bydlení myslet“ (Heidegger 1978, 156).

Míček psychoterapeuta/
psychosomatika

Míček shromažďuje součtveří. Jakmile se ho dotknu, jsem někým jiným. Míček poskytuje „stanoviště“ psychoterapii, mně jako lékaři i mému vztahu k pacientovi. Božské i smrtelné, příběhy o uzdravení a pomoci jsou najednou při mně. Nebe a země mě „společně s“ míčkem uzemňují, jiným způsobem mě vzpřimují a nastavují. Míček a s ním ustavující se „třetí tělesnost“ dostávají mě i pacienta do společného prostoru a před společný úkol. Moje tělo se projasňuje a vzpřimuje, moje vědomí je lépe orientováno a je pozornější. Míček mi dává jiné schopnosti „pozorovat“ a „působit“. Budoucnost a minulost získávají jinou sílu a jiný takt. Tímto způsobem vzniklý společný prostor/tělo a k němu se vztahující „vlastní časy“ nám pomáhají. Pomáhají mně i pacientovi se společně pohybovat, myslet a jednat s druhým a pro druhého. A přitom zůstat „samí sebou“ ve vlastní jinakosti vůči sobě.

Bez míčku nejsem nikým a míček není ničím, jen SPOLEČNĚ jsme my opravdu my. A do tohoto míčku, jeho textury, jeho jemnosti, jeho míst, jeho váhy a do mého těla, mého mozku, buněk mé ruky, do mého jednání se zapsaly a orazily tyto zkušenosti. Míček mi pomáhá být jinak, mluvit jinak, jednat jinak, mít jiné tělo, jiné schopnosti. A zakládá vztah: ke mně, k mému tělu, jehož je součástí, k pacientovi, k úkolu.

Míček „vpouští, přináší, shromažďuje, doprovází, nese, je připravený, drží, přijímá, dává volnost, poskytuje, vede, překlenuje, sbírá“ (Heidegger 1978, 146 n.) a pomáhá mně i pacientovi, abychom každý byli tím, kdo vpouští, přináší, shromažďuje, doprovází, nese, je připravený, drží, přijímá, dává volnost, poskytuje, vede, překlenuje, sbírá“ (Heidegger 1978, 146 n.).

Jako věc se míček stává „symbolem“ (Heidegger 1978, 148) našeho spojení, zasazení do společné půdy, vztáženosti přesně v tom smyslu, jak o tom mluví Heidegger. Patří K TOMU, ZAKLÁDÁ a zároveň je jen součástí většího celku, bez něhož, stejně jako celek bez NĚHO, by jej nebylo možné myslet, mít, zakoušet nebo vnímat.

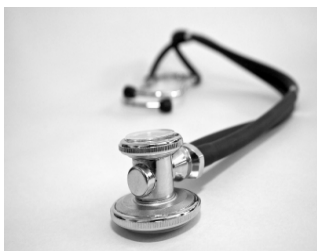
Mohl by krátkodobě zmizet, ale přesto tu je; podobně jako když most na chvíli zadržívá skrývající se proud řeky, ale tím ho zpracuje a tak svým způsobem „postaví proti“ nebi (Heidegger 1978, 147). Jen skrze tuto tělesnost, toto ohraničení, toto zmizení se teprve může stát symbolem.

Míček psychoterapeuta/lékaře je ve význačném smyslu míčkem léčení, péče, ochrany. „Nechat“ pacienta, aby „byl sám sebou“, přivést ho před jeho vlastní možnosti a nemožnosti, nechat ho zakusit otevírající a rozšiřující prostor součtveří, zpřístupnit mu jej. A z tohoto prostoru a étosu léčení, který míček spoludává a podržuje, zakusit sebe a toho druhého. A tímto způsobem zpřístupnit a nechat zakusit, jak se děje léčení, před-vídavost a zpětný ohled, jak se zaujímá stanoviště a stanovisko. Spolu-podílet se na tom a toto „spolu“ nechat-být.

U míčku je zdůrazňována i jeho hravost, která spojuje být a nechat; činit, umět a pozbyt; štěstí a ztrátu. Míček se tak stává výrazem/symbolem naší existence a našeho bytí-tu, prostoru, kde se odehrávají. Prostoru, který je jako takový ještě vpuštěn do prostoru, v němž se odehrává součtveří, ve kterém se my sami stáváme hracím míčkem a zároveň je nám umožněno vstoupit do hry nebe a země, božských a smrtelných.

Tento prostor po-dílu i s-dílení stojí mimo dichotomii techniky/technik a čiré ponechanosti/naladění. Neboť: „Umístění jako přípuštění a umístění jako zřízení patří dohromady“ (Heidegger 1978, 153). Míček a lékařské praktiky i techniky „společně schraňují součtveří“ (Heidegger 1978, 153). Musí být jako ochránkyně součtveří ve vztahu k bydlení, které ponechává a vpouští, a vytěžit z něj všechnu možnou sílu. Vždyť „*pouze budeme-li schopni bydlet, dokážeme budovat*“ (Heidegger 1978, 155).

Stetoskop

Stejně jako míček je i stetoskop věc léčení a vztahu, který tomuto étosu a součtveří dává obydlí, stanoviště a tělo. A tím spolu-buduje.

V této věci je překonáno a zpochybněno rozdělení mezi ponecháním/bydlením a budováním/ zřizováním/ technikou.

Stetoskop je mostem, který všechny tři zúčastněné – lékaře, věc a pacienta – drží od sebe a zároveň je vede k sobě, spojuje. Tento most umožňuje všem třem stranám, aby si ponechaly svou ROZDÍLNOST, aby ve vzájemném vztahu zůstaly JINÝMI, a přesto byly propojeny. V aktu poslouchání, pozorného vztažení se lékař, stetoskop a tělo pacienta stávají společným tělem, technohybridním celkem, jehož cílem je znovuzískání území léčivého „všimnutí si“ a „působení“.

I stetoskop „vpouští, přináší, shromažďuje, doprovází, nese, je připravený, drží, přijímá, dává volnost, poskytuje, vede, překlenuje, sbírá“ (Heidegger 1978, 146 n.) a pomáhá lékaři i pacientovi, aby oba byli tím, kdo vpouští, přináší, shromažďuje, doprovází, nese, je připravený, drží, přijímá, dává volnost, poskytuje, vede, překlenuje, sbírá“ (Heidegger 1978, 146 n.).

Stetoskop slouží snad ještě význačněji než míček k léčení, péči a ochraně. K propojení s pacientem, k vytvoření společné skutečnosti. K tomu „nechat“ pacienta, aby „byl sám sebou“, přivést ho před vlastní možnosti a nemožnosti, zpřístupnit otevírající a rozšiřující prostor součtveří. A z praktik a étosu léčení v případě nutnosti zavést další pomoc: léčiva, infuze, péči, změnit osvětlení, vyvětrat vzduch i společenské vztahy. Ale v některých případech může pomoci i zřeknutí se léčiv, infuzí, péče, změn.

Jako věc se i stetoskop stává „symbolem“ (Heidegger 1978, 148) našeho spojení, zasažení do společné půdy, vztaženosti. Možná ještě více a jasněji než u míčku se u stetoskopu, podobně jako u mostu, projevuje jeho vlastní síla, díky níž v sobě a skrze sebe shromažďuje vždy specifickým způsobem součtveří. Dovoluje nám, nám lidem, kteří stojíme v součtveří, zakusit postavení mezi nebem a zemí, smrtelníků mezi smrtelnými a božskými, mezi smrtí, životem, léčením a ochranou. Může zpřítomnit léčivou materialitu součtveří. Přestože jde o zhotovenou, technickou věc; nebo možná právě proto.

Stetoskop „ztělesňuje“ smrt a život a zároveň všechno umění, všechny možnosti a schopnosti lidské techniky napříč tisíciletími a stejným způsobem také její nedostatky a její neschopnost/omezenost. Stejně tak to, že my v tomto vztahu možnosti/schopnosti A TAKÉ zanechání/neschopnosti potřebujeme jeden druhého. Jsme odkázáni jeden na druhého, na součtveří, naši propojenost a vztahy.

Stetoskop, jeho ocel, jeho plasty, jeho věda vycházejí v tomto smyslu také ze země a zůstávají jí věrní. Stetoskop ukazuje a využívá svou a naši nuznost a potřebnost, stejně jako své a naše bohatství. Stejně jako u míčku jde o jednoduchou věc, která je propojena se svým způsobem jasnou a „prostou“ praxí. Skrze tuto jednoduchost, prostotu a jasnost ochraňuje, střeží a pečuje jako věc/praxe o étos součtveří. V tomto smyslu je jednoduchou

i magnetická rezonance, která zobrazuje zemitost a vlastní rytmus všech materiálů.

A z tohoto „postoje“ a z této „vázanosti a skrytosti“ se sluší ošetřovat na jedné straně i věci, stetoskop, míček, přístroje lékařské techniky, lékařsko-terapeutický rozhovor, jejich prostory a časy, a na druhé straně rozhovor o nich, jejich reflexi. Je třeba je šetřit, pečovat o ně, rozmyšlet nad nimi, děkovat jim. Výslovně.

Naše řeč z nich čerpá, je rozpořybovanou řečí, gestem. Stejně jako míček, most a stetoskop jsou součástí pozemsko-nebesko-technické řeči gest, pořybovaného i pořybojícího, které nás přesahuje a z něhož čerpáme, na němž se podílíme a jež sdílíme.

A jak text mapuje, přeměřuje a popisuje prostor tohoto gesta a tohoto pohnutí, tak se sám dává do pořybu, do gesta, do performance: text, myšlení, mapování a vy-jádření, vyslovení a ukázání nových možností „bytí“ ve světě, skrze svět a se světem.

Literatura

HEIDEGGER, M. (1978): Bauen Wohnen Denken. In: *Vorträge und Aufsätze*. Pfullingen: Neske, 139-157.

Z nemeckého originálu *Warum über die Brücke reden?* preložili Martin Nitsche a Barbora Molnár.

Martin Dornberg
Zentrum für Psychosomatik und Psychotherapie
im Ärztehaus am St. Josefskrankenhaus
Habsburgerstr. 116
D-79104 Freiburg

Institut für Philosophie, Albert-Ludwigs-Universität Freiburg
Platz der Universität
D- 79098 Freiburg
Deutschland
e-mail: dornberg.freiburg@t-online.de